

УДК 338.24.021.8

Демешок О.О.

ПОБУДОВА МУЛЬТИРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ВИБОРУ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ПЛОЩИНІ «ЕКОНОМІКА – ЕКОЛОГІЯ – СОЦІУМ»

З метою вирішення проблеми формування і реалізації стратегій сталого розвитку держави можна підтвердити, що передбачається досягнення достатнього темпу соціально-економічного зростання при урахуванні в якості одного з цільових орієнтирів показника - індексу людського розвитку. Доцільно звернутися до досвіду провадження оціночних процедур задля об'єктивізації системно-універсальних вимірів ідентифікації державницьких характеристик і здатностей до «сталого розвитку», накопиченого фахівцями ООН та провести порівняння за цим виміром результати макроекономічного регулювання розвитку економіки України та окремих країн світу.

Ключові слова: модель сталого розвитку, стратегічний потенціал промисловості, макроекономічні показники, тріада.

Постановка проблеми. Об'єктивним є визнати, що в Україні існує нагальна потреба у переорієнтації державницьких засад формування стратегічного потенціалу реального сектору економік задля розбудови оптимальної на сучасному етапі розвитку національного господарства моделі реалізації політики сталого розвитку за урахування детермінант забезпечення соціальної компоненти економічної безпеки. Поряд із цим, зазначимо, що трансформаційні процеси в системі управління національним господарством обумовлені нагальною потребою забезпечення захисту українського соціуму і, відповідно, повинні бути зорієнтовані на набуття системних характеристик української моделі формалізації соціальної політики в умовах ресурсних обмежень, що існують, наразі, в державі. Признаємо і те, що кількість визнаних і усталених моделей соціальної політики в межах стратегії сталого розвитку є досить необмежена, оскільки, при їхньому формуванні необхідно враховувати специфіку розвитку різних країн та наявність загальних потенційно-факторних

ознак щодо можливостей підвищення рівня і якості життя населення (обґрунтовано автором у попередній роботі [1]).

Мета статті. З ціллю забезпечення достатнього рівня результативності управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості України у контексті забезпечення її сталого розвитку вважаємо за доцільне розглянути основні макроекономічні виміри, набуті в державі, що дозволяють передбачити можливість реалізації детермінант в межах визнаної тріади сталого розвитку: «економіка – екологія – соціум».

Виклад основного матеріалу. Засвідчимо, що при провадженні у практику управління (на різних рівнях) як стратегії сталого розвитку, так і в її межах стратегічних програм із соціального захисту необхідно суб'єктам управління дотримуватись встановлених міжнародно-правових стандартів, проголошених на сучасному історичному етапі розвитку світогосподарської системи задля убезпечення міжнародної безпеки та підвищення рівня і якості життя населення. При цьому, суттєве значення мають і положення, що розроблено і визнано міжнародними організаціями, які у своїй діяльності опрацьовують нормативно-правові засади та рекомендації для переходу країни до сталого розвитку, які застосовуються, як правило, з урахуванням національних особливостей кожної конкретної держави.

Так, як відомо з розробок, де детально репрезентуються сутність і зміст Міжнародних стратегій сталого розвитку [2, 3] та у аналітичних викладках, приведених із порівнянням соціально-економічних показників між країнами світу [4 – 10], у розрахунках, зазвичай, враховується, у першу чергу, базовий макропоказник – ВВП певного державного утворення у розрахунку на душу населення. Зазначимо, що серед європейських країн (у порівнянні з країнами СНД), на відміну, від обсягів ВВП України на душу населення, які постійно зменшуються (у 2014 році – 3082,46 дол. США) вказані макроекономічні показники зростають. Відповідні характеристики, у міжнародних порівняннях,

має і обсяг реального ВВП України із урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС), виміри якого, станом на кінець 2014 р. становлять 8665,48 дол. США (для порівняння, у 2014 р. відповідний показник становив: Білорусь – 18184,9 дол. США; Азербайджан – 17515,6 дол. США).

За результатами аналізу наукових розробок, які стосуються проблеми формування і реалізації стратегій сталого розвитку держави можна підтвердити, що передбачається досягнення достатнього темпу соціально-економічного зростання при урахуванні в якості одного з цільових орієнтирів показника – індексу людського розвитку (ІЛР). Автором з'ясовано, що сучасний стан дослідження проблематики розбудови оптимізаційних для певної соціально-економічної системи модельних рішень реалізації соціальної домінанти стратегічного управління у контексті сталого розвитку та ідентифікації залежності параметрів ефективності її реалізації від механізмів фінансування в межах нашої держави характеризується істотною теоретичною невизначеністю і наявністю діаметрально протилежних точок зору. Тому, вважаємо за доцільне звернутися до досвіду провадження оціночних процедур задля об'єктивізації системно-універсальних вимірів ідентифікації державницьких характеристик і здатностей до «сталого розвитку», накопиченого фахівцями ООН, якими ще у 1990 р. було обґрунтовано методологію розрахунки і запропоновано до використання багаторівневу систему інтегральних показників ідентифікації параметрів соціально-економічного розвитку країн світу, конститутивно-ключовим із яких визнано – відносне значення показника – індекс людського розвитку (ІЛР), який і характеризує рівень добробуту населення України та інших держав світу.

Відповідно, вважаємо за доцільне, на рис. 1, представити результати порівняння за цим виміром результати макроекономічного регулювання розвитку економіки України та окремих країн світу. Приведений макроекономічний відносний вимір – тобто, ІЛР обчислюється за використання

трьох компонент. А саме: а) тривалість життя населення; б) освіченість; в) життєвий рівень. Відтак, у відповідності до розробленої ПРООН методики розрахунку цього показника з'ясовано, що Україна займає перше місце в Європі за рівнем смертності й останнє – за рівнем народжуваності (так, наприклад, у 2013 р. на 1 тис. населення помирало на 8,9 особи більше, ніж народжувалося).

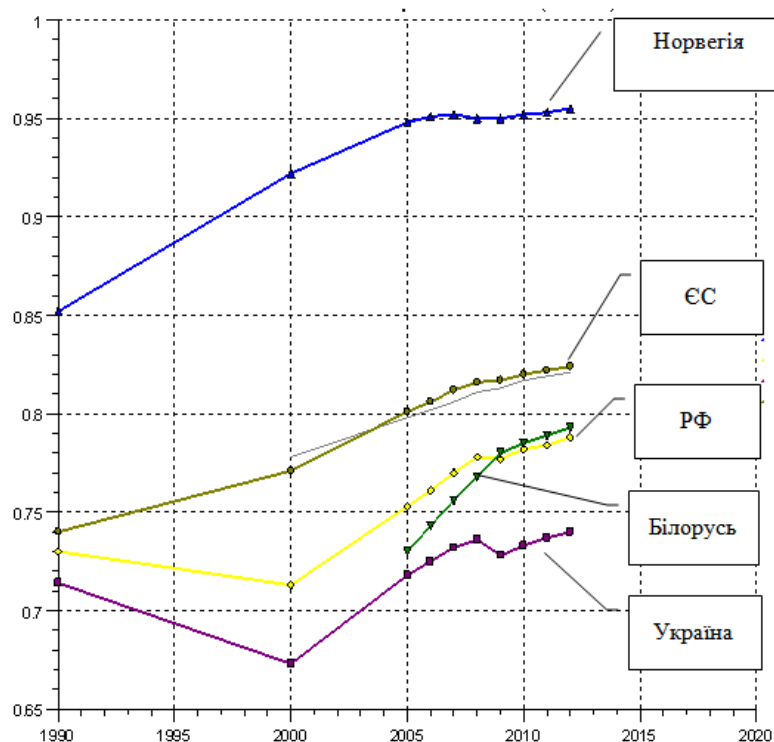

Рис. 1. Трансформація вимірів індексу людського розвитку України у 1990 – 2014 рр. у порівнянні з іншими країнами світу

Так, зокрема, середня тривалість життя у 2014 році в Україні сягала, приблизно, 68 роки (60 років у чоловіків та 70 років у жінок – за свідченнями [6 – 10], що репрезентовано дослідником у попередніх наукових роботах [11, 12]). Відтак, очікуване на 2015 рік середнє значення тривалості життя населення України – становить 72 роки, що, звісно, є суттєво низьким показником у порівнянні з іншими країнами світу – приведено на рис. 5.8. Так, для українських чоловіків – це 65 роки, а для жінок – 73 роки. За даними,

приведеними у звітах ВООЗ, різниця між чоловіка та жінками України за тривалістю життя становила у 2014 році – 9,99 роки (а, наприклад, найнижче значення вказаного показника було у 2014 році – у Норвегії – 2,94 роки).

Ретроспективна оцінка природного приросту населення по Україні та окремим країнам світу та тривалості життя чоловіків і жінок України у порівнянні з окремими країнами світу дозволяють підтвердити, що, навіть, очікувана тривалість життя без інвалідності (у жінок 75 років, а у чоловіків 66 років) не сформує передумов задля нарощення рівня ІЛР нашої держави.

Наступна компонента, яка враховується у розрахунках ІЛР – це, рівень освіченості та терміни отримання освіти в Україні.

Останній, за кількісним визначенням, є достатньо високими (відомими є розвиненість системи освіти характеризується наступною системою показників: кількість: дітей у дитячих дошкільних закладах, учнів у загальноосвітніх школах, вихованців у дитячих будинках, учнів у технікумах і коледжах, а також учнів професійно-технічних училищ; питома вага учнів загальноосвітніх шкіл, що навчаються у другу зміну; забезпеченість загальноосвітніх шкіл виробничою площею; обсяг державних капітальних вкладень, які спрямовуються на розвиток освіти; введення в дію об'єктів освіти за рахунок різних за природою джерел фінансування нарощення потенціалу системно-універсального функціонування нашої держави).

При цьому, наразі, рівень доходів громадян України – є надзвичайно низьким. Так, зокрема, за офіційними статистичними даними, середньомісячна заробітна плата в нашій країні складає близько 50 – 70 дол. США, тоді як у країнах ЄС і США – знаходиться на більш високому рівні – становить 1300 – 1600 дол. США, що дозволяє системі державного управління провідних країн підтримувати здатність генерувати системно-універсальні ознаки сталого розвитку держави та її регіонів.

Для порівняння необхідно признати, що очікувана тривалість життя у: РФ – становить 69,2 роки; Європі та Центральній Азії – 71,5 роки; у провідних за ІЛР країнах – на рівні 73,5 роки. При цьому, довідково, в Україні з 2013 року до 2015 року, включно, відмічена тенденція щодо суттєвого значного зниження рівня добробуту населення, зростання рівня бідності (співвідношення рівня бідності з середньомісячною заробітною платою становить 0,89, а із місячною пенсією – 0,48) і, як наслідок, зменшення масштабів потенціал сталого розвитку. Вказане і обумовлює відповідний висновок щодо імовірності подальшого падіння рівня результативності управління розвитком СПП.

Отже, за інтегральним значенням показника ІЛР, які підтверджуються статистичними джерелами ООН, Україна посідає міцне (й не перспективно) «скромне» місце серед країн третього світу. Саме тому, регіональні корелянти і суб'єкти державного управління повинні провадити свою діяльність у напрямі активізації соціально-економічних трансформацій в межах реального сектору економіки за рахунок формування та використання на практиці дієвого механізму коригування кожної зі складових, інкорпорованих до розрахунку визначального показника ідентифікації можливостей сталого розвитку – ІЛР.

Перш за все, на авторське твердження, слід здійснити об'єктивну оцінку причинно-наслідкового зв'язку між наведеними вище характеристиками та масштабами стратегічного потенціалу реального сектору економіки держави, а також встановити найвагоміші регресори впливу як на ІЛР, так і на процеси формування, нарощення та використання сукупних граничних ресурсів, резервів і можливостей різної природи, що є специфічними для нашої країни (а також, вважаємо за доцільне згрупувати їх за вагомістю).

Результати прогностно-аналітичних оцінок здійснених фахівцями дозволяють стверджувати про те, що, крім наведених у методичних підходах ООН щодо розрахунку цього виміру, доцільно враховувати специфічність функціонування соціально-економічної системи (у тому числі і України) та

Таблиця 1

**Система вимірів для побудови узагальненого інтегрального показника
індексу людського розвитку (ІЛР), ПРООН за окремими країнами світу ***

Країни світу та наддержавні об'єднання		Ретроспективний період, роки				Відносний показник – коефіцієнт ІЛР ($K_{ІЛР}$)	Узагальнений інтегральний показник ІЛР ($Q_{ІЛР}$)
		2011	2012	2013	2014		
Країни з відносно високим рівнем ІЛР за узагальненим інтегральним показником	Норвегія	0,941	0,941	0,943	0,945	1,002	0,501
	Чеська Республіка	0,863	0,863	0,865	0,878	1,002	0,500
	Бельгія	0,883	0,885	0,886	0,887	1,003	0,499
	Великобританія	0,860	0,862	0,863	0,864	1,003	0,498
	Хорватія	0,793	0,794	0,796	0,797	1,004	0,498
	Румунія	0,778	0,779	0,781	0,785	1,004	0,498
	Чорногорія	0,768	0,769	0,771	0,781	1,004	0,498
	Боснія и Герцеговина	0,730	0,731	0,733	0,753	1,004	0,498
	Швейцарія	0,899	0,901	0,903	0,903	1,004	0,498
	Данія	0,891	0,893	0,895	0,895	1,004	0,498
	Ізраїль	0,884	0,886	0,888	0,888	1,005	0,498
	Франція	0,880	0,883	0,884	0,884	1,005	0,498
	Іспанія	0,874	0,876	0,878	0,878	1,005	0,498
	Італія	0,870	0,873	0,874	0,874	1,005	0,498
	Люксембург	0,863	0,865	0,867	0,867	1,005	0,498
	Японія	0,930	0,930	0,933	0,939	1,009	0,498
	Швеція	0,898	0,901	0,904	0,904	1,008	0,498
	Нідерланди	0,905	0,909	0,910	0,911	1,006	0,498
	Німеччина	0,900	0,903	0,905	0,906	1,006	0,498
Країни з відносно середнім рівнем ІЛР	Португалія	0,805	0,808	0,809	0,810	1,005	0,497
	Греція	0,863	0,862	0,861	0,864	0,999	0,497
	Фінляндія	0,877	0,880	0,882	0,885	1,006	0,497
	Словаччина	0,829	0,832	0,834	0,836	1,006	0,497
	Угорщина	0,811	0,814	0,816	0,816	1,006	0,497
	Болгарія	0,766	0,768	0,771	0,771	1,007	0,497
	Австрія	0,879	0,883	0,885	0,885	1,007	0,497
	Польща	0,807	0,811	0,813	0,813	1,007	0,496
Країни з перехідної групи	<i>Азербайджан</i>	<i>0,712</i>	<i>0,699</i>	<i>0,700</i>	<i>0,701</i>	<i>0,983</i>	<i>0,508</i>
	<i>Латвія</i>	<i>0,798</i>	<i>0,802</i>	<i>0,805</i>	<i>0,806</i>	<i>1,009</i>	<i>0,496</i>
	<i>Естонія</i>	<i>0,828</i>	<i>0,832</i>	<i>0,835</i>	<i>0,837</i>	<i>1,008</i>	<i>0,496</i>
	<i>Литва</i>	<i>0,802</i>	<i>0,805</i>	<i>0,810</i>	<i>0,825</i>	<i>1,008</i>	<i>0,496</i>
Країни з відносно низьким рівнем ІЛР за узагальненим інтегральним показником	РФ	0,747	0,751	0,755	0,757	1,011	0,495
	Грузія	0,724	0,729	0,733	0,735	1,012	0,494
	Україна	0,720	0,725	0,729	0,734	1,013	0,494
	Таджикистан	0,600	0,604	0,607	0,608	1,012	0,494
	Білорусія	0,746	0,751	0,756	0,756	1,013	0,493
	Туркменістан	0,677	0,681	0,686	0,686	1,013	0,493
	Казахстан	0,733	0,740	0,745	0,745	1,016	0,492
	Республіка Молдова	0,638	0,644	0,649	0,649	1,017	0,491

Джерело * Обчислено, згруповано та проранжовано автором даного дослідження, що опубліковано у попередніх наукових роботах [13 – 16].

вагомість впливу на визначальні домінанти соціально-економічного відродження держави і енергоекономічних, інноваційно-інвестиційних та техніко-технологічних вимірів сталого розвитку країни. Окремі з них (за ретроспективний лаг у п'ять років – 2011 – 2015 рр.), які автор дослідження репрезентував у табл. 1, стали основою для побудови мультирівневої системи показників вибору моделі сталого розвитку України, за якими і здійснено розробку кваліметричного інструментарію та розмежовано досліджувану сукупність країн світу за якісними параметрами загальноекономічного розвитку у площині «економіка – екологія – соціум» (з метою вивчення міжнародного досвіду провадження політики сталого розвитку з активізацією процесів у площині формування стратегічного потенціалу реального сектору економіки) на основі конститутивно-ключового фактору генерування системних ознак у національної системи до сталого розвитку.

А саме, за: «відносно високими високим рівнем ІЛР», «відносно середнім», «відносно низьким» та країни з «перехідної групи» (за узагальненим інтегральним показником ІЛР, обчисленого за використання усталеного і специфічного для України переліку порівняльних вимірів – до них віднесено ще й: енергоефективність функціонування національної економіки; рівень енергетичної залежності / незалежності; індекси інноваційної здатності та технологічної конкурентоспроможності країн світу тощо) – вказане наведено автором у табл. 2.

Поряд із приведеним вище, зазначимо: дані, які наведені автором у табл. 2, дозволяють стверджувати про те, що зменшення вагомості деструктивного впливу за базовими сферами сталого людського розвитку – є пропорційним за кількісним значенням вимірам зростання сприйнятливості НЕС до факторів матеріальної та потенційної-факторної природи. Тому, за використання методу логічного проектування (МЛП), автором і було ідентифіковано щільність зв'язку між останніми, зокрема, і щодо імовірності / можливості подальшого

коригування системно-універсальних орієнтирів за рахунок залучення до механізму управління СПП інноваційних та технологічних регуляторів сталого розвитку України за наслідками визначення рівня сприйнятливості НЕС до деструктивної трансформації окремих елементарних потенціалі.

Таблиця 2

Макроекономічні показники сталого розвитку окремих країн світу та індекси системно-універсального функціонування на 2014 р.*

Країни світу та міждержавні об'єднання	ВВП / душу населення млн. дол. США/ люд.	Порівняльні абсолютні показники		Індекси	
		Енергоефективність функціонування національної економіки, дол. США/ кг н.е.	Енергетична залежність / незалежність країни, %	інноваційної здатності економічної системи	технологічної конкуренто-спроможності економічної системи
Україна	1,67	0,90	54,8	0,71	3,49
Білорусія	2,60	1,10	80,0	0,73	3,49
Естонія	4,01	3,10	33,3	0,78	3,98
РФ	3,28	1,80	-40,0	0,79	3,68
Латвія	3,60	3,60	30,0	0,74	5,00
Чеська Республіка	5,70	3,50	32,0	0,81	5,21
Литва	12,40	3,20	26,6	0,74	5,01
Польща	4,60	3,02	11,8	0,74	5,00
Угорщина	14,20	3,61	57,7	0,75	5,21
Канада	25,80	4,20	40,0	0,92	5,58
США	40,10	5,90	34,0	0,93	5,81
Фінляндія	32,56	5,61	55,9	0,98	5,94
Швеція	33,80	5,90	35,9	0,98	5,65
Великобританія	30,10	6,23	-8,9	0,93	5,71
ЄС	26,60	6,80	34,1	0,95	5,46
Франція	29,90	5,82	53,0	0,92	5,49
Ірландія	27,80	6,96	50,0	0,92	5,48
Нідерланди	31,47	5,98	90,0	0,89	5,65
Німеччина	33,77	8,23	61,4	0,92	5,81
Данія	38,70	8,92	-27,2	0,93	5,65
Японія	44,10	10,38	93,0	0,98	5,92
Швейцарія	43,00	11,07	67,0	0,97	5,46

*Джерело * Розраховано та узагальнено автором даного дослідження за показниками-індикаторами сталого розвитку країн світу.*

Висновки. Можна признати, що, наразі, існують / можна використовувати і інші важелів впливу (цілеспрямування) на процеси формування масштабів стратегічного потенціалу та, відповідно, провадження діяльності у площині реалізації сучасної політики забезпечення сталого розвитку держави. Так, наприклад, можна підтвердити, що упродовж десяти останніх років (2005 – 2015

пр.) недостатньо результативною була соціальна спрямованість національного бюджету. При цьому, необхідно признати, що у розвинених країнах світу витрати на соціальні потреби перманентно зростають у 2 рази швидше, ніж обсяги ВВП (обсяги якого суттєво перевищують вітчизняні виміри). Такі істотні вкладення в розвиток людського потенціалу дозволяють забезпечити високу якість життя, конкурентоспроможність робочої сили, її високу продуктивність. І, при цьому, значна частина населення цих країн також не задоволена соціальними заходами і захистом їхніх прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Демешок О.О. Розбудова організаційно-економічного механізму стратегічного управління реструктуризацією промисловості та інкорпорація загальноекономічної динаміки розвитку підприємств до його концептуально-аналітичної моделі / О.О. Демешок, А.І. Белова / Економічні та виробничо-економічні системи в координатах сталого розвитку: Монографія [Текст]; за ред. А.О. Касич, М.М. Хоменко. – Кременчук, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського МОН України, Кременчуцька міська друкарня, 2015. – 228 с. [С. 110 – 122].
 2. Свонсон Д. Національні стратегії сталого розвитку: впровадження стратегічних і скоординованих дій: виклики, підходи та інновації [Текст] / Д. Свонсон, Л. Пінтер, Ф. Брега, А. Фолькері, К. Якоб. – Вінніпег, Канада: Міжнародний інститут сталого розвитку, 2005. – 65 с.
 3. Стратегія сталого розвитку: Україна – 2020. Указ Президента України від 12.01.2015 року за № 5/2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
 4. Аналітичні доповіді ВООЗ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/gho/ru/>
 5. Тематичні сторінки статистики ВООЗ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/gho/database/ru/>
 6. Інтерактивні мапи ВООЗ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://euro.sharefile.com/share#/view/sb71f0a0d0ca4137b?_k=dygrgd
 7. Програми та проекти ВООЗ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://euro.sharefile.com/share#/view/s39caba345b941fdb?_k=e53j48.
 8. Дані глобальної статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/gho/publications/en/>
 9. Економіко-статистична база дослідження соціально-економічних показників світу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/countries/en/>
 10. Статистична база даних ВООЗ по Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/countries/ukr/ru/>
-

11. Демешок О.О. Системно-універсальний ресурс трансформації макроекономічних вимірів національної промисловості задля забезпечення її ціле орієнтованого розвитку Розділ 5 (пп. 5.3.) / О.О. Демешок / Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: Монографія [Текст] / О.М. Алимов, О.О. Демешок, І.М. Лицур, В.В. Микитенко та ін. – Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014. – 529 с. [С. 350 – 367].

12. Демешок О.О. Каскадні форми організації виробничо-господарської взаємодії: методологічні основи управління забезпеченням результативності функціонування [Текст] / О.О. Демешок, В.В. Микитенко // Економіка природокористування і охорони довкілля: Збірник наукових праць. / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ «ІЕПСР НАН України», 2015. – 236 с. [С. 197 – 209].

13. Демешок О.О. Моделювання масштабів розвиненості потенціалу сталого розвитку України [Текст] / О.О. Демешок // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Вип. 3. – Херсон, Вид-во: видавничий дім «Гельветика», 2013 – С. 39 – 44.

14. Демешок О.О. Ресурсно-функціональне забезпечення розбудови і запровадження еколого-економічного моніторингу в державі в контексті сталого розвитку України та наближення до стандартів ЄС [Текст] / О.О. Демешок, І.В. Драган, В.В. Микитенко // АгроСвіт: науково-практичний фаховий журнал. – Київ: Вид-во Дніпропетровського державного аграрного університету МОН України, ТОВ «ДСК Центр», 2013. – № 20. – С. 3 – 9.

15. Демешок О.О. Концепція формування стратегічного потенціалу промисловості в контексті забезпечення сталого розвитку України [Текст] / О.О. Демешок // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції: науковий журнал. – Херсон, Вид-во Херсонського національного технічного університету МОН України, 2013. – № 12 (01). – Т. 1. – С. 48 – 57.

16. Демешок О.О. Геоекономічне позиціонування України: економічні інтереси в контексті сучасного класифікаційного аналізу директив ЄС та формалізації обсягів і масштабів зусиль [Текст] / О.О. Демешок, В.В. Микитенко // Економіка Криму: щоквартальний наук.-практичний журнал. – Сімферополь: Вид-во ТНУ ім. В. Вернадського МОН України та Академії економічних наук України, 2014. – № 1 (46). – С. 8 – 13.